

MEDIAGEWELD EN KINDEREN

Kijkwijzer en PEGI kunnen met een inhoudspictogram waarschuwen voor de aanwezigheid van geweld in mediaproducties. Als een televisieprogramma, een film of een videogame het pictogram met het vuistje heeft, weet een ouder dat er geweld in voorkomt dat mogelijk schadelijk is voor een kind. Maar achter dat simpele geweldspictogram in combinatie met een leeftijdsadvies schuilt een wereld van onderzoek en discussie.

Of een mediaproductie geweld bevat en of dat geweld kinderen onder een bepaalde leeftijd kan schaden is namelijk niet zomaar vast te stellen. Als bijvoorbeeld meerdere mensen een film in de bioscoop bekijken, zullen de meeste wel een idee hebben of en wanneer het gewelddadig is, maar sommige kijkers zullen dat geweld zeer ernstig vinden en anderen misschien minder ernstig. Ook zal niet iedereen op precies dezelfde scènes wijzen als gevraagd wordt waar de film nu precies gewelddadig is. Voor de een is bijvoorbeeld een ruzie waarbij alleen maar gescholden wordt nog geen echt geweld, terwijl anderen dat al wel als een gewelddadig ervaren. Daarnaast kunnen mensen ook verschillen als het erom gaat vanaf welke leeftijd kinderen welk geweld mogen zien. Iemand kan een bepaalde scène bijvoorbeeld niet ernstig vinden voor een kind van dertien jaar, terwijl veel anderen zo'n scène wel ongepast voor pubers vinden. Kortom, over geweld in media wordt soms verschillend gedacht. Wat geweld is, is dan ook niet zomaar vast te stellen. Of bepaalde scènes in films of televisieprogramma's agressief of gewelddadig zijn is in feite een subjectieve aangelegenheid en een kwestie van afspraak.

Omdat het niet eenvoudig is om vast te stellen wat precies gewelddadig is in mediaproducties, is het ook niet makkelijk aan te geven welke risico's van dat mediageweld uit kunnen gaan voor het opgroeien van kinderen. In de loop der jaren hebben ook wetenschappers regelmatig met elkaar getwist over wat wel of niet gewelddadig is in films, televisieprogramma's en games en wat dan de effecten zijn, omdat ook zij het geweld subjectief moesten vaststellen en daarbij verschillende manieren hebben gebruikt om de effecten van geweld te onderzoeken. Bovendien is het onmogelijk om de rol van het mediageweld volledig met alle nuances in één onderzoek bloot te leggen. Sociaalwetenschappelijk onderzoek heeft altijd zijn beperkingen en kan slechts delen van de werking van mediageweld in de realiteit aantonen. Al met al zijn er daardoor veel verschillende, en soms ook elkaar tegensprekende, onderzoeksgegevens verschenen over mediageweld en kinderen en jongeren. Een nadeel van de wirwar aan gegevens is dat er daardoor niet zomaar één algemene conclusie uit al het onderzoek te trekken is. Sommige wetenschappers geven daarom aan het publiek de boodschap mee dat er geen conclusie te trekken valt over het mediageweld. Mensen die dat wel doen zijn volgens hen 'moraalridders die gegevens uit onderzoek misbruiken'. Echter, door de vele studies naar het mediageweld met elkaar te vergelijken en rekening te houden met de verschillende visies op mediageweld en op de verschillende methoden die in de studies zijn gebruikt, kan er toch wel degelijk iets gezegd worden over de mogelijke risico's die het geweld in de media voor kinderen en jongeren heeft. Elke studie heeft namelijk altijd wel een beetje gelijk, in ieder geval binnen bepaalde grenzen.

Inzicht in de mogelijke risico's van mediageweld is gewenst, omdat het bijvoorbeeld voor politici die zich buigen over het mediabeleid van belang is dat zij een genuanceerd beeld hebben van hoe jeugdigen, media en geweld zich tot elkaar verhouden. Verder is het ook voor journalisten die over jeugd en media schrijven en voor professionele opvoeders in de jeugdsector

van groot belang om niet zomaar af te gaan op elk willekeurig persbericht over de effecten van de media op de jeugd. En, ten slotte, willen natuurlijk ook ouders bij de keuze voor een dvd, bioscoopfilm, game of televisieprogramma zo goed mogelijk geïnformeerd zijn. Zij zijn uiteindelijk degenen die bepalen of een kind wel of niet naar een mediaproductie met geweld mag kijken of een game met geweld mag spelen. Een handige leeftijds-aanduiding en een simpel Kijkwijzer- of PEGI-pictogram dat waarschuwt voor geweld is dan erg handig, maar het is ook goed als ouders bij het inschatten van de risico's weten dat er allerlei nuances bij het mediageweld een rol spelen en dat zij zelf met hun gedrag en houding ook een grote rol spelen.

Nieuwe inzichten in de wetenschap

Dit boek gaat alleen in op de mogelijk kant van de media voor kinderen, en daarbij vooral op de mogelijke effecten van mediageweld. Media kunnen ook veel positieve uitwerkingen hebben op kinderen. Hoewel het belangrijk is dat er veel aandacht gegeven wordt aan de vele kansen en mogelijkheden die media aan kinderen en jongeren bieden, zal ik de positieve invloeden hier toch niet beschrijven. De discussie over de uitwerking van het mediageweld is al gecompliceerd genoeg. Ik beperk mij dan ook tot de verschillende visies die onderzoekers in de loop der jaren hebben ontwikkeld over de mogelijke negatieve uitwerking van het mediageweld op minderjarigen. Daarbij ga ik uitvoerig in op onderzoeksuitkomsten in de vele internationale publicaties die over mediageweld zijn verschenen. Vooral de meest recente onderzoeksresultaten van het afgelopen decennium zal ik aan bod laten komen, omdat het meest uitgebreide Nederlandse overzicht van het internationale onderzoek naar televisiegeweld al weer tien jaar oud is.

In het afgelopen decennium heeft de wetenschap echter niet stilgestaan en zijn er belangrijker nieuwe ideeën over mediageweld en kinderen ontstaan. Ik vind het belangrijk die nieuwe inzichten hier te behandelen. Bovendien is er in het afgelopen decennium een explosie geweest van media-aanbod en van mediagemogelijkheden. In de afgelopen tien jaar is het niet alleen het televisieaanbod enorm gegroeid, maar ook het aanbod van andere 'moderne' media. Bijna iedereen heeft tegenwoordig minstens één computer met internetaansluiting en het is, zeker voor de meeste kinderen, net zo vanzelfsprekend dat het licht brandt als dat de computer alle websites van de wereld in huis kan brengen. Een storing bij de provider of in de netwerkkaart van de pc thuis is haast net zo ongemakkelijk als wanneer er geen water uit de kraan stroomt. Daarnaast is het voor veel kinderen en jongeren de gewoonte zaak van de wereld dat ze hun eigen mediaapparaten hebben. Veel kinderen in de bovenbouw van de basisschool hebben al een eigen televisietoestel, een eigen mobieltje en een eigen videogame console. Bovendien hebben kinderen al op jonge leeftijd vrijelijk toegang tot de computer en via internet tot allerlei websites. Met deze ingrijpende verandering van het media-aanbod en de toegankelijkheid daartoe is de media-opvoedingstaak van ouders er niet gemakkelijker op geworden, of tenminste sterk veranderd. De beeldinformatie die via allerlei schermen

door kinderen gezien kan worden biedt vele mogelijkheden tot vermaak en tot lering. Maar tegelijk bieden al die nieuwe mediagemogelijkheden voor kinderen ook risico's. Ouders moeten zich nu dus niet alleen vaker over de schadelijkheid of geschiktheid van het aanbod van de traditionele media (televisie en film) buigen, maar moeten nu ook nagaan wat voor mogelijkheden en risico's de moderne media voor kinderen met zich meebrengen. Gelukkig besteden de onderzoekers van communicatiewetenschap tegenwoordig ook in steeds grotere mate aandacht aan het gebruik en de invloeden van internet en games. Ook voor die media wordt het beeld steeds helderder en wordt duidelijk in hoeverre ze leerzaam, vermakelijk of gewelddadig kunnen zijn en in welke mate ze een kans en een risico voor minderjarigen kunnen vormen. De onderzoekers die zich bezighouden met het geweld in de media hebben ook steeds meer oog voor elkaars visies en theorieën. Ze trachten nu zo veel mogelijk een gezamenlijke en eenduidige verklaring te geven voor hoe het mediageweld jeugdigen kan beïnvloeden en voor welke kinderen de risico's het grootst zijn. Over die nieuwe inzichten van wetenschappers in de mogelijke invloeden van mediageweld gaat het in de navolgende hoofdstukken.

Het boek in een notendop

Dit boek is gebaseerd op diverse publicaties die een zeer uitvoerig overzicht geven van de huidige internationale stand van zaken rond het onderzoek naar aanstootgevende media-inhouden, mediageweld, media-opvoedingsinterventies en de wijze waarop kinderen omgaan met media. Daarnaast heb ik natuurlijk ook veel aandacht besteed aan nieuwere studies die niet in de bovengenoemde werken zijn vermeld. Tot slot heb ik er uiteraard voor gekozen om ook veel aandacht te besteden aan Nederlands en waar mogelijk Vlaams onderzoek rond media en geweld en jeugdigen. Ik gebruik overigens vaak de term kinderen waarbij ik kinderen tot twaalf jaar bedoel, alsook pubers en jonge adolescenten tot circa twintig jaar. In de ogen van ouder blijven het tenslotte toch hun 'kinderen' hoe oud ze ook zijn.

Mijn boek heeft de volgende opbouw: Allereerst behandel ik de mate waarin geweld voorkomt in de media (*hoofdstuk 1*). De hoeveelheid geweld in het drama-aanbod op televisie wordt al decennialang onderzocht, vooral in Amerika. In de afgelopen tien jaar zijn echter belangrijke nieuwe studies verschenen over de hoeveelheid geweld in het televisieaanbod, waarbij nu ook gekeken is naar andere genres dan televisiefilms en -series. Bovendien komt er nu ook steeds meer aandacht voor de hoeveelheid geweld in games en is er recentelijk een enkele studie verschenen met gegevens over geweld op het internet.

Hoofdstuk 2 gaat over de reden die kinderen en jongeren kunnen hebben om naar gewelddadige programma's of films te kijken of om gewelddadige games te spelen. Ondanks de vele en regelmatige kritieken blijft het mediageweld toch een zeer geliefd element van het media-aanbod. Via verschillende theorieën wordt uitgelegd hoe kinderen gefascineerd kunnen zijn door het mediageweld en welke functies dat geweld voor hun ontwikkeling kan hebben.

Vervolgens ga ik in *hoofdstuk 3* in op de vele theorieën die in de loop der jaren zijn ontwikkeld over hoe het mediageweld kinderen kan beïnvloeden. Vooral met de komst van computerspelletjes heeft het onderzoek naar mediageweld een nieuwe impuls gekregen en is de theorie over de beïnvloeding van de agressieve persoonlijkheid door het mediageweld sterk aangepast. Meerdere onderdelen van oudere theorieën hebben nu een belangrijke plaats gekregen binnen het meest actuele model dat zowel korte-

termijneffecten verklaart als lange-termijninvloeden.

Hoofdstuk 4 gaat over de verschillende onderzoeksmethoden die wetenschappers toe passen om vast te stellen of mediageweld van invloed is op het gedrag, de houding en de emoties van kinderen en jongeren. In dit hoofdstuk ga ik in op de sterktes en zwaktes die elke onderzoeksmethode heeft. Door de verschillende methodes van onderzoek naast elkaar te zetten wordt duidelijk dat onderzoek nooit een onomstotelijk bewijs zal kunnen leveren voor de invloed van het mediageweld. Tegelijkertijd wordt wel aannemelijk gemaakt dat de vele studies tezamen erop wijzen dat er aan de confrontatie met het mediageweld voor kinderen en jongeren wel degelijk risico's verbonden kunnen zijn.

De verschillende typen effecten die bij kinderen kunnen optreden als gevolg van de confrontatie met mediageweld behandel ik in *hoofdstuk 5*. Dan gaat het over verschillende vormen van mediageweldeffecten. Immers, 'de' invloed van mediageweld bestaat niet, omdat verschillende vormen van mediageweld bij verschillende kinderen en jongeren uiteenlopende soorten effecten kunnen hebben. De effecten van de beelden van mediageweld zijn echter wel te verdelen in drie hoofdtypen die ik in dit hoofdstuk behandel: emotionele effecten, kennis- en houdingseffecten, en tot slot gedragseffecten.

In het afgelopen decennium is ook veel aandacht uitgegaan naar hoe kinderen het mediageweld waarnemen, zodat inmiddels gefundeerde uitspraken gedaan kunnen worden over hoe kwalijk bepaalde vormen van mediageweld kunnen zijn. In de wetenschap gaat het er dan ook niet langer om of mediageweld wel schadelijk is voor kinderen, maar om de vraag welke typen geweld het meest een risico vormen. In *hoofdstuk 6* behandel ik daarom op welke manier het gespeelde geweld voor kan komen in televisieseries en films en in computerspelletjes. Daaraan gekoppeld behandel ik welke risico's die vormen van mediageweld voor kinderen met zich mee kunnen brengen. Ook ga ik in dit hoofdstuk in op het realistische geweld in nieuws en documentaires en op een specifiek type geweld op internet (cyberpesten en stalking) en hoe dat soort geweld kinderen kan beïnvloeden.

In *hoofdstuk 7* wordt ingegaan op welke kinderen, afgaand op het onderzoek naar hun mediabeleving, het grootste risico lopen bij de confrontatie met mediageweld. In dit hoofdstuk wordt vooral veel aandacht besteed aan de ontwikkeling van kinderen tot jongvolwassene, omdat tijdens de verschillende leeftijdsfasen kinderen steeds

weer anders omgaan met de media. Enerzijds worden zij mediawijzer, maar anderzijds veranderen met het opgroeien ook de voorkeuren voor bepaalde programma's, films en games. Daardoor zijn er steeds opnieuw risico's verbonden aan de confrontatie met het mediageweld.

In *hoofdstuk 8* behandel ik de vraag hoe zorgelijk de situatie nu eigenlijk is en wat de mogelijke maatschappelijke consequenties zijn die aan het mediageweld kleven. Ook ga ik in dit hoofdstuk in op hoe de mogelijke risico's van mediageweld op dit moment kunnen worden teruggedrongen, waarbij met name de rol van de mediabranche (Kijkwijzer en PEGI) aan bod komt. Ik behandel gegevens over verschillende vormen van mediaclassificaties en welke invloed dat kan hebben op de betrouwbaarheid en op het gebruik door ouders.

Hoofdstuk 9 gaat over de meeste belangrijke groep die ervoor kan zorgen dat de mogelijke effecten van het mediageweld op kinderen niet optreden: de opvoeders thuis en op school. Ik bespreek de wetenschappelijke onderbouwing van diverse internationale mediageweldinterventies die in het onderwijs ingepast zijn en behandel wat er inmiddels via het onderzoek weten over wat ouders thuis het best kunnen doen om hun kinderen tot bewuste mediaconsumenten op te voeden.

Tot slot geef ik aan het eind van dit boek (*hoofdstuk 10*) een opsomming van wat de voorgaande hoofdstukken duidelijk hebben gemaakt. Puntsgewijs vat ik de belangrijkste conclusies van elk hoofdstuk nog eens samen. Om het naslaan van dit boek te vergemakkelijken treft de lezer aan het eind ook een overzicht aan met trefwoorden en een verwijzing naar de pagina's waarop die trefwoorden in de tekst worden behandeld.

De aanzet tot dit boek kwam medio 2006 van Wim Bekkers, directeur van het NICAM. Hij verzocht mij voor de NICAM-dossierreeks een overzicht te maken van de stand van zaken rond het 'jeugd en mediageweld'-onderzoek. Het is me niet gelukt dat overzicht beknopt te houden, gewoon omdat er zoveel over het onderwerp te vertellen is, en dat heeft uiteindelijk geresulteerd in dit boek. Ik ben Wim en zijn team dankbaar voor de steun die ze in de afgelopen maanden hebben gegeven bij het tot stand brengen van dit overzicht rond geweld in de media. Daarnaast dank ik de Nederlandse en Vlaamse communicatiewetenschappers, die een eerder manuscript hebben beoordeeld, en Jutine Pardoën, hoofdredacteur van Ouders Online (www.ouders.nl), voor het meelezen en de adviezen die ze gegeven heeft.

Mediageweld en kinderen

Welke invloed heeft mediageweld op de jeugd? *Mediageweld en kinderen* geeft een genuanceerd en concreet antwoord op die vraag. De confrontatie met mediageweld brengt risico's voor kinderen en jongeren met zich mee, maar die risico's zijn afhankelijk van het kind, de omstandigheden en het type mediageweld. Peter Nikken geeft een toegankelijk overzicht van het internationale on-

derzoek naar jeugd, geweld en media in de afgelopen tien jaar. De auteur behandelt het geweld op televisie en in films en gaat in op de mogelijke effecten van gewelddadige games en het geweld in het nieuws of op internet.

Dit is het eerste boek dat de ontwikkelingsfasen van kinderen als mediaconsument beschrijft en de consequenties daarvan voor de invloed van mediageweld. Daarnaast gaat de auteur uitvoerig in op de rol die de media, het onderwijs en de ouders in de mediaopvoeding kunnen vervullen.

Mediageweld en kinderen is interessant voor hbo- en wo-studenten communicatie, psychologie, pedagogie, journalistiek en rechten. Daarnaast zullen professionele opvoeders in het onderwijs en de jeugdsector in dit boek waardevolle informatie vinden over de risico's van mediageweld. Voor mediacoaches is dit boek een must.

Mediageweld en kinderen Peter Nikken

Uitgeverij: SWP
ISBN: 978 90 6665 886 8